

IX. fejezet

1995. január 24., Újvidék

”AZ EGÉSZ ARRA VOLT JÓ, HOGY A PAPSÁGOT LEJÁRASSÁK ÉS A FIATALSÁGOT MEGFÉLEMLÍTSÉK”

Klibán István és Papp Ferenc egyszerre lettek elítélve Tóth József tisztelendő úrral. Letartóztatásuk ideje is csaknem egybeesett. A velük folytatott beszélgetés megerősített bennünket abban a feltevésben, hogy nem kizárólag a vallásosságot akarták kiölni az emberekből, mégcsak nem is az egyházak törlése volt a kizárólagos cél, hanem sokkal inkább az emberek megfélemlítése. És ehhez ”intő példákra” volt szükség. Azzal, hogy egyeseket minden megalapozott vád nélkül, magyarul: jogtalanul zártak börtönbe, rájuk sütve a bélyeget, hogy valamilyen, az egyház által életre hívott államellenes szervezet tagjaiként próbálták meg aláásni a békés egymás mellettélést, a fejlődést, az ország előrehaladását; elvették az emberek kedvét a másként-gondolkodástól. Aki mégis kitartott nézetei mellett, az számíthatott a társadalomból való kirekesztésre, és a kiközösítés életet meghatározó hátrányos következményeire.

*

K. I.: ...Úgy kezdődött, hogy egy-két évvel a második világháború után a Vajdaságban megjelentek a csetnik alakulatok, vagy más nevükön a ”katonai alakulatok bonyolult alakjai”... 1946 novemberében Temerinben Góbor Imréék tanyáján találkoztam a szervezet vezetőjével, akit Vidić Lazarnak hívtak. Paraszti ruhába öltözött, szakállas ember volt. A géppisztolyt ráakasztotta a szék támlájára. Petróleumlámpa mellett beszélgettünk. Ő a beszélgetést azzal kezdte, hogy egy volt katonai mozgalomnak a tagja.

– Hogy került sor erre a találkozóra?

K. I.: Ez egy elég hosszú történet. Amint Temerinbe került, megismerkedtem Tóth tisztelendő úrral. Az én dolgom az volt, hogy

a parókián énekeket és különböző vallásos nyomtatványokat sokszorosítsak, mert akkor már nem lehetett azokat nyilvánosan megjeleníteni. 1946 derekán a fülünkbe jutott, hogy Zombor környékén, helyesebben mondva a túloldalon, Dályán megjelentek "valakik". Senki sem tudta megmondani, hogy kik: úgynevezett krizsárok (keresztesek)-e, vagy csetnikiek. Mindenki úgy magyarázta, ahogy neki éppen megfelelt: a katolikusok azt mondták, hogy keresztesek, a szerbek meg azt, hogy csetnikiek. Azt is hallottuk, hogy a Papuk hegységénél, de egész Horvátország területén is sok a keresztes... Ez a "szervezet" 1946 tavaszától ősziig úgy szétterjedt, hogy eljutott Dernyén át Szta párra, Lalityra, Ókérre, Újkérre, Szenttamásra, Nádalyra, Turjára, majd Tëmerinbe. Itt a városban nem szerveztek összejöveteleket, hanem kint a tanyákon. Így jutott a fülünkbe, Tóth tisztelendő úrnak is, hogy itt vannak "valakik". De kik? Azt mondja egyszerűen csak a Tóth tisztelendő nekem: "Volna kedved elmenni és megnézni, hogy kik ezek? Ha tényleg keresztyények, illetve keresztesek, akkor segítsünk nekik valahogy: élelemmel, ruhával..." Novemberben, Zsadányi sógor közvetítésével, fölvettem velük a kapcsolatot. Itt jegyzem meg, hogy ő már nyakig benne volt az egészben, amiért később tizenkét év börtönt kapott. Elmentem a találkozóra... Vidić szépen bemutatkozott és elmondta, hogy ő "a volt Jugoszláv Hadsereg maradványainak a tagja kapitányi rangban", és azért szervezik ezt a mozgalmat a Vajdaság területén, hogy külföldi segédlettel megdöntsék a kommunista rendszert. Miután mindezt elmondta, arra kértem, hogy kilétüket igazolják valahogyan: valamilyen folyóirattal, más nyomtatvánnyal. Megígérte, hogy ad majd ilyen bizonyítékot, de persze nem adott... Sajnos én ezen a találkozón beszéltem arról, hogy mi szívesen gyűjtenénk élelmet meg hasonlókat bármilyen keresztyény, illetve keresztes mozgalom tagjainak a javára. Fél órányi beszélgetés után elköszöntünk egymástól, de én sajnos semmivel sem lettem okosabb. Továbbra sem tudtam, hogy kik is ők valójában. A gyanúm azonban lassan beérlelődött, rájöttem, hogy itt valami nem stimmel. Hihetetlennek tűnt, hogy ők Zombortól Újvidékig nyugodtan szervezkedhet-

tek, a hatóság nem avatkozott bele... Miután visszatértem a tanyáról, hosszasan beszélgettünk Tóth tisztelendő úrral.

– Milyen viszonyban volt Ön a tisztelendő úrral?

K. I.: Mint már említettem, besegítettem az egyházi nyomtatványok sokszorosításába. Mondhatni: barátok voltunk. Miután visszatértem a tanyáról, mindent elmondtam neki, szóról szóra és azt is elmondtam, hogy véleményem szerint nem kell sietni a gyűjtéssel... Arról nem tudtunk, hogy már vannak akik gyűjtenek; később el is ítélték néhányukat pár évre. Várakozó álláspontra helyezkedtünk. Visszatérve a tanyai találkozóra: a Vidićen kívül volt még egy alak, szintén szakállas. Az kint mászkált, pisztollyal, mintha őrt állna.

– Önök tehát ezek után nem tettek semmit?

K. I.: Nem. Mint mondtam, vártunk... Mindaddig, míg 1947. július 2-án le nem tartóztattak. Zárt rabhordó kocsiba, úgynevezett "maricába" löktek be. A kocsiban már ketten voltak. Nem vittek Temerinben sehová. Rögtön behoztak Újvidékre, a halpiac melletti börtönbe. Három-négy nap alatt mintegy 170-en lettünk letartóztatva Zombortól Temerinig. Ez is azt bizonyítja, hogy a "mozgalmat" is ők szervezték... Nyilvánvaló, hogy a tisztelendő urat megfigyelés alá vették és gyanúba keveredett mindenki, aki hozzá bejárt, vagy kapcsolatban volt vele. Két-három hónap alatt annyi embert kaptak el és annyi anyagot gyűjtöttek, hogy úgy érezték, ez elég ahhoz, hogy bezárják a kört. Itt Temerinben összesen hatan voltunk: Tóth tisztelendő, Papp Feri, Csernák Laci, Bódi Laci, egy lány (valamilyen Margit) és én. A kihallgatások során szembesítettek is bennünket. Mindent letagadtunk, de ők a vallomásokat önkényesen kibővítették, mégpedig azzal, hogy fegyveres összeesküvés volt a célunk. Fegyveres összeesküvésről soha, sehol egyetlen szó sem esett! Csakis arról volt szó, hogy segéllyel hozzájárulunk a keresztes, azaz a vallásos mozgalom céljainak az eléréséhez. Még talán arról volt szó, hogy akik meggyőződésük miatt külföldre akarnak menekülni, azokat lehetőség szerint segítsük... De az már nem volt konkretizálva, hogy

miben. Nemhogy szervezkedtünk volna, hanem még csillapítani is próbáltuk azoknak a kedélyeit, akik ilyesmin törték a fejüket. ...Elfelejtettem még azt mondani, hogy Vidić Lazar figyelmeztetett, nehogy eszünkbe jusson kézigránátot dobni valamilyen kaszárnyára, vagy hasonló épületre... Őszintén szólva ezt is gyanúsnak találtam. Mi magunk, egymás között is arról beszélgettünk, hogy véletlenül sem szabad valami bolondságot csinálnunk, ami egy keresztény mozgalomra csak káros lehet, nem járhat semmilyen haszonnal. Több tisztelendő urat hét év börtönre és öt év politikai polgári jogvesztésre ítélték, én öt év börtönbüntetést és három év jogvesztést kaptam, a Bódi Laci három évet, a Csernák Laci két évet, a lány pedig talán hat hónapot. A büntetést Požarevacon töltöttük. Én harminc hónapot ültem le, utána, 1950 januárjában valamilyen amnesztia lépett életbe. A többiek is kaptak valamennyi amnesztiát. Börtönbe jutásunk fő oka a kíváncsiság volt: az, hogy érdekelt bennünket, milyen szervezetről is lehet szó. A szervezkedés akkor nagyon kockázatos volt, de azt kell mondjam, hogy nagy szükség volt rá. A nép nagyon meg volt zavarva: szellemileg, lelkileg és fizikailag egyaránt. Ugye, abban az időben kezdődött a beszolgáltatás, államosították a földeket, a malmokat, a boltokat... A vagyont mind elszedték, egy kis szalmaszállba is kapaszkodott volna a nép: Uram, ments meg minket, csinálj valamit! Ezt nem bírjuk tovább!... Nem csoda hát, hogy fokozott figyelmet tanúsított egy ilyen megmozdulás iránt... Ezt a hatóság, az UDBA is jól tudta, azért csinálták ezt a "mozgalmat". Abban az időben a Vajdaságban Titóról alig tudtak valamit. A nép a szerb királyt várta vissza. Mondták is: Za kralja i otadžbinu! (A királyért és a hazáért!) Ez volt a jelszó... Erre az UDBA azt mondta: Majd adunk mi nektek királyt! Ha százhetvenet letartóztattak, akkor el lehet képzelni, hogy hányat hagytak szabadlábban, csak azért, hogy spiclik legyenek. Nekem is felkínálták a lehetőséget, hogy legyen besúgó. Még milyen vért kaptam, amiért nem álltam rá!... Ez már a letartóztatásom után történt. Azt mondták: rajtam múlik, hogy szabad akarok-e lenni, de akkor vállalnom kell a besúgást. Azt válaszoltam, én megfogadtam a

Jóistennek, hogy nem politizálok. Az egyik megjegyezte: "Ti si verski zaglupljen." (Te vallástól elbutított vagy.)

P. F.: Mondd el azt is, hogy később felismerted a Vidićet!

K. I.: Míg én a börtönben voltam, anyám nem győzte a beszól-gáltatást. Kénytelen volt belépni a szövetkezetbe, amelynek én is au-tomatikusan tagja lettem, miután szabadultam... Raktárosként kezdtem, majd nyilvántartó és végül könyvelő lettem. Könyvelőként mentem nyugdíjba. Ebben a munkakörben nem zaklattak politikai-lag. Igaz, voltak, akik azt mondták, hogy bolond vagyok, amiért nem lépek be a pártba, mert akár igazgató is lehetnék. Könyvelőként nem kényszerítettek a pártba. Egy alkalommal végigfutott a hideg a há-tamon, mert egy vállalat igazgatójában felismertem Vidić Lazart. Nem volt szakálla és öltöny volt rajta a parasztruha helyett. Ő is vé-gigmért, de még ma sem merném száz százalékosan állítani, hogy ő volt az, noha biztos vagyok benne... Később megtudtam, hogy ő hor-vát származású tiszt volt Péterváradon. A háború végén fogságba esett és akkor egyezhettek meg vele, hogy meghagyják az életét, ha nekik dolgozik. Mindig csodálkoztunk azon, hogyhogy nem jár haza, hiszen olyan közel van a szülőhelye... Arra a megállapításra jutot-tunk, hogy ott agyonvernék. Itt, Temerinben meg ugye "elveyült"... Hangsúlyozom: nem mernék rá megesküdni, de... Itt mondom el azt is, hogy a hetvenes évek elején a Dnevnikben megjelent egy tárca ezekről az eseményekről, amiben megírták, hogy "volt egy Vidić La-zar" stb., stb... De, hogy mi történt vele a végén, az az írásból nem derült ki. Hallottam más hasonló esetekről is, amelyekben nem le-hetett tudni, hogy mi lett az illető személlyel, egyszerűen eltűnt... Meggyőződésem, hogy, miután elvégezte a "munkát", kivonták.

P. F.: 46-47-ben összejövögettünk mi régi diákok, akik a ma-gyarok ideje alatt jártunk iskolába. Sehogyan sem tudtunk belenyu-godni a határváltoztatásba. 16-17 éves fejjel mondogattuk, hogy "fgy lenne jó", meg "úgy lenne jó". Egyszer csak megjelent közöttünk egy Lotz József nevezetű egyén, akit gyanúsnak találtunk. A Bódi Laci,

aki a Cecília-énekkarnak tagja volt és jóban volt a Tóth tisztelendő úrral, kérésre megkérdezte a tisztelendőt, hogy milyen véleményrel van erről az emberről. Az volt a veszünk, hogy Lotzékát a Tóth atya eskette és nagyon rendes embernek találta őt... Hát ez a "rendes" ember volt az, aki feljelentett bennünket. Megfigyelés alatt tartották a papot, abban a hiszemben, hogy ott valami készül, de tévedtek, mert mi nem jártunk el a parókiára. November 4-én éjjel úgy 10-11 óra körül jöttem értem és letartóztattak. Az első kihallgatás reggelig tartott. Annyira meggyőzően tagadtam, hogy arra a következőre jutottak: tévesen tartóztattak le. Mondogattam, hogy talán másik Papp Ferenc is van, én nem az vagyok, akinek hisznek, fogalmam sincs semmiről... A következő nap persze leellenőrizték a dolgot és rájöttek, hogy félrevezettem őket. Alaposan megverték, felpofoztak és kényszerítettek, hogy mondjak valamit... Eszembe jutott a Lotz. "Hát igen, beszélgettem én a Lotz Jósikával..." Nem akartak tudni a Lotzokról! Letartóztatták a Tóth tisztelendő urat, majd a Bódit és a Csernákot... Én továbbra is tagadtam, úgyhogy betyár tortúrának lettem kitéve. Később, már a börtönben jelentkeztem a folyosó felmosására, mert láttam, hogy a Bódi Laciék cellájából is kihívtak valakit... Mondom az őrnek, hogy nincs rongyom, ott lenn, az alagsorban van. Azt mondja: "Akkor eredj és hozd!". Amikor a lépcsőt mosó Bódi Laci mellé értem, súgom neki: "Amikor Töpolyára jöttél, elhatároztuk, hogy nem leszünk a szervezetben." (Tudniillik mi valóban találkoztunk Bódival Töpolyán. Én üzentem érte akkor, amikor meggondoltam magam és nem mentem át ideiglenesen Magyarországra, hanem Töpolyán maradtam.)... Nézett rám... Mikor visszafelé jöttem, kérdem: "Megértetted?". Azt mondja: "Nem."... Még két alkalommal sikerült valamit kitalálnom, hogy elmehessek mellette, mire megértette. Csak éjjel hallgattak ki. Első éjjel engem, utána Bódi Lacit. Azzal, hogy egyformán vallottunk, jócskán tehermentesítettük magunkat a vád alól. Nyilvánvaló volt, hogy nem találhat semmi megfogható. 16-18 éves gyerekek voltunk.

– Kiskorúakat is elítéltek?

P. F.: Megvárták, hogy nagykorú legyek. Amikor az ügynevezett "szervezetben" voltam, akkor még kiskorú voltam, mire letartóztattak, addigra betöltöttem a tizennyolcadik évemet.

– Volt egyáltalán szervezet?

P. F.: Nem volt. A vizsgálóbíró fogta rá, hogy ez a Katolikus Ifjúság nevet viselő szervezet volt. Csak összejövögettünk vallási alapon, meg beszélgetni. Mondhatom, gyerekes ábrándozások voltak ezek. Például azon törtük a fejünket, hogy miként lehetne megzavarni a belgrádi rádió adását, jó lenne adóállomást építeni, de nem volt az égardta világon semmink... Normális volt, hogy ilyen gondolatok fordultak meg a fejünkben, hiszen előtte négy évig itt voltak a magyarok, mi pedig valamennyien magyarnak tartottuk magunkat. Ezeket a gyerekes dolgokat fújták fel. A Bódi megszökött, még mielőtt letartóztatták volna. Úgy kényszerítették, hogy jelentkezzen, hogy súlyos gyomorbeteg apját zárták be és azt mondták, ameddig a fia nem jelentkezik, addig benntartják, minden orvosság nélkül... Amikor a fülébe jutott, azonnal jelentkezett. Mint Klibánék esetében a Vidić, úgy nálunk meg a Lotz soha nem került sorra. Betyár dolgokat éltünk meg az "udbán". (Ma a Beljanski-képtár van a helyén.) Ez egy keskeny épület volt, mindössze tán hat méter széles. A szüleimet jó ideig nem is értesítették arról, hogy hol vagyok... Rengeteget tudnék mesélni... Betettek két hónapra, teljesen egyedül egy szobába. Mikor bedobtak, a padlón semmi nem volt. Néztem ki a talán két méter magasan levő ablakon; bezörgettek, megrugdosták a pléh-rácsot: "Mit bámészkodsz?!"... A falhoz lapultam... "Mit ácsorogsz ott?!"... Amikor leültem, akkor nem szólt semmit. A koszt kenyér és víz volt, semmi mást nem kaptunk. Ez Újvidéken történt, az UDBÁ-n, a vizsgálati fogság alatt. Amikor a legszigorúbb nyomozás lezárult, átkerültem egy másik cellába, ahol tizenötven-tizenhatan lehetünk. Borzalmas dolgokat láttunk és hallottunk... Együtt volt velem az a másik Papp nevezetű, akit háborús bűnösnek nyilvánítottak és ki is végezték. Ott volt egy becsei patikus is, valami Pucsaj

nevezetű, ha jól emlékszem... Nem volt semmi bűne. Szerelmes volt egy szerb nőbe és ezért kötszereket, gyógyszereket juttatott a partizánoknak. Egyúttal fordító volt a bíróságon. Az elítéltek hozzátartozói azt fogták rá, hogy szeretteiket azért végezték ki, mert ő rosszul fordított. Ez természetesen nem volt igaz, hiszen jelen volt ott más is, aki értette mindkét nyelvet és reagáltak volna... A vizsgálati fogásága alatt szembesítésre vitték Becsére, a szerelméhez. Megtörve, elkeseredetten jött vissza. Saját elmondása szerint az életét tette volna rá, hogy majd a nő kihúzza, közben az leköpdöste és gazembernek nevezte. A patikusnak már a börtönbe jutása is regénybeillő volt. Pécsen élt. Elment az osztrák-magyar meccsre Budapestre. A felesége könyörgött, hogy ne menjen, mert már tudtak róla, hogy a háborús bűnösök listáján van. Ő azonban nem hitte, hogy ráismerhetnek... Megfogták, betették egy autóba, minden ellenőrzés nélkül áthozták a határon és itt bezárták. Rettenetes, felfoghatatlan dolgok estek meg. Az újvidéki színház mellett volt egy bódé, annak az elárúsítója, egy szerb ember, 1946-ban kötszereket adott a boszniai csetnikek számára... Az ember több mint hatvan napig volt olyan cellába zárva, ahol sem ülni, sem állni nem lehetett; a térde az ajtónak feszült, a háta a falnak. Vékony kutyalánccal voltak összekötve a kezei meg a lábai. Végtagjai úgy bedagadtak, hogy amikor felhozták hozzánk és előtte levágták kezéről és lábáról a láncot, csak két sebes lyuk maradt a lánc nyomán, a bemenetnél és a kimenetnél... Még egy esetet elmesélek: egy görög is velem volt, Buljkeszből. Bent volt a Markosz-féle mozgalomban és azért kapták el... Olyan betegséget kapott, hogy nem bírt vizelni. Akkorai fájdalmai voltak, hogy fejfelé ment a falnak, hogy összeverje magát és meghaljon. Csak a végső stádiumban vitték orvoshoz. Hihetetlen, hogy mindezt ember meg tudja tenni és az is, hogy ezt ember képes elviselni. Később, amikor már átkerültünk a bíróságra, látogathattak bennünket és csomagot is kaphattunk. Én az első csomagtól kezdve állandó levelezésben álltam az otthoniakkal... E tekintetben nagyon szerencsésnek mondhattam magam, mert minden csomagot "megnyírtak", de mindíg abban a felében volt

a levél, amit nem vettek el. Például, ha anyám a levelet a sültcsirke egyik combjába dugta, akkor szerencsére nem azt a felét szabták le... Vagy: beküldött 30 pogácsát, amiből én jó, ha 10-et-11-et megkaptam, de biztos közte volt az, amelyikbe a levelet dugta...

– Klibán Istvánnal ismerték egymást előbből?

P. F.: Nem. A bíróságon ismerkedtünk meg. Volt olyan rabtársam is, aki rájött arra, hogy levelezek és beárult. Szerencsére sikerült minden levelet biztos helyre rejtenem, de arra rájöttek, hogy a nadrágom mandzsettájában van egy pici ceruza... Kihallgattak, majd egy hónapra különzárkába raktak. Ott a villany csak addig égett, amíg az ételt kiosztották, egyébként sötétségben voltam. Csomagot többé nem kaphattam és nem is látogathattak... Hogy miért is volt ez tragikus? Elsősorban: nem nehéz elképzelni, mit jelent egy fiatalember számára egy havi magánzárka, sötétben. Másodsorban: ez áprilisban történt, amikor már minden nap vártuk a leszállításunkat Požarevacra. Minden rab bekészített magának ételt, száraz kenyeret. Én föléltem mindent, nem volt semmim... Májusban mentünk le Požarevacra. Kettesével egymáshoz voltunk bilincselve és lánccal összefűzve. Az egyik kezünkben tartottuk a holminkat, a másik pedig le volt bilincselve. Az új városháza helyén egy nagy mélyedés volt, az mellett mentünk el. Volt idősebb ember, aki könyörgött, hogy álljunk meg, mert nem bírja tovább vinni a csomagját. Azt mondták neki, hogy dobja el... És ő kénytelen volt bedobni a gödörbe. Amikor leérkeztünk a belgrádi vasútállomásra, a Tóth tisztelendővel voltam összeláncolva. Egyenként kéredezkedtünk WC-re. Amikor a Tóth tisztelendő visszatért, nem nyomták be eléggé a bilincset. Tömegben voltunk, nem lett volna nehéz megszökni. Tóth atya oda is sügta: "Mit szólsz, megszökjék?" Mondom: "Ugyan atyám, reverendában van, rögtön elkapják." Szólt az öröknek és visszabilincseltek. ... A lényeg azt hiszem az, hogy az egész egy előre kitervelt, teljesen jogtalan dolog volt. Mesterségesen életre hívtak egy szervezetet, hogy elkapják azokat, akik esetlegesen támogatnának egy hasonlót. Meg akarták félemlíteni az embereket, rettegésbe hajtani őket, hogy a hatalom-

nak szolgáljanak. Borzalmasak voltak a Požarevacra való szállításunk körülményei is. Talán csak a zsidók éltek meg hasonlót a második világháborúban. Egy vagonban ötvenen voltunk. Nem emlékszem, hogy egyszer is ajtót nyitottak volna ránk. A szükségleteinket a sarokban végeztük el; azoknak volt a legszörnyűbb, akik ott voltak a sarok közelében. Hasonlóképp vittek le minket Koszovóra is munkára. Három nap és két éjjel tartott az út le, Pećig. Hol ide, hol oda lökték a kompozíciót... 1948. augusztus 13-án kishíján kitört egy rablázas. Az ottani albánoknak voltak fegyvereik és minden szökött rabért fejdíjat tűztek ki... Egy olyan provizórikus táborban voltunk, ahol csak egy rámpa volt, de onnan nem volt hová szökni, mert olyan zárt helynek számított így is. Egy szerpentin utat építettünk a Prokletije hegységre... Két-három albán elkapott egy szökésben lévő rabot. A rendőrbarakk tőlünk mintegy harminc méterre lehetett... A felügyelő puskatussal verte azt a szerencsétlen rabot. Torz volt a felügyelő, borzalmas égési sebek voltak az arcán, az orrán nem volt porcógó, le volt égve a szemöldöke... A kegyetlensége pedig a torzságánál is förtelmesebb volt... Nyolcszázan voltunk a táborban. Fölzúgott a tömeg és követeltük, hogy azonnal hagyja abba a verést. Erre fegyverét a rabokra szegezte. Pattanásig feszült a helyzet. A táborparancsnok ránszegeztette az összes fegyvert, mégis sikerült valahogyan kieszközölnünk, hogy engedjék vissza a szökevényt közénk, mert különben kitörünk. Huszonvalahány rendőr volt nyolcszázunkra.

K. I.: Az egyes cellába kerültek azok, akiket külön megbüntettek, vagy meg akartak puhítani. Ennek a cellának nem volt ablaka, csak egy deszkaágy, úgynevezett priccs volt bent, egy rozsdás kanna, amit WC-nek használtunk, egy kancsó víz és egy villanyégő, amelyik csak addig égett, amíg az ételt szétoztották. Én huszonhét napot húztam le benne. Minden nap egyszer jöttek hozzám, éjjel két óra körül, akkor kivitték az éjjelit. A napi kosztom túlzás nélkül egy gyufásdoboz nagyságú kukoricás kenyér volt és víz. Semmi más, huszonhét napon keresztül. Amikor ez az idő letelt, betettek egy olyan

cellába, ahol öten-hatan voltunk. Ott már sokkal könnyebb volt az élet. Eleinte havonta, utána hetente kaphattunk csomagot. De annak, amit beküldtek, csak a felét kaptuk meg. Ha valami nem tetszett nekik, akkor megesett, hogy az egész csomagot befordították a szemetesekébe. Eleinte, az újvidéki vizsgálati fogság alatt nem tudtam, hogy a többszemélyes cellákban volt egy-egy besúgó. Egy zsidó ember állandóan faggatott, ami nagyon meglepett, mert iskolázott volt. Célozgatott a magyarországi titkosszolgálatra. Mivel én levante segédoktató is voltam, úgy gondolta, hogy talán beszerveztek a kém-szolgálatba. Volt egy másik eset is... Bezárták közénk a temerini rendőrfőnök-helyettesét. Kérdi tőlem, hogy mit keresek itt? "És maga?" – kérdem. Azt mesélte, hogy valutával kereskedett. Mondom: "Hát ez nem éppen kellemes dolog." Ő meg így folytatja: "Nem ám, akár két-három évre is elítélhetnek." Kérdelem tőle, miért csinálta. Azt mondja, jött valaki és felkínálta a pénzt... Volt egy provokátor-nő is. A folyosón menve azt hajtogatta: "Bárcsak jönnének az angolok és az amerikaiak, hogy ezeket a kommunistákat a földdel tegyék egyenlővé!" Így próbáltak kicsikarni tőlünk valamit, amit azután felhasználhattak volna ellenünk. Az lett volna ugye a logikus, hogy Lazar Vidić legyen az első számú vádlott, és abban az időben az ítélet minimum halál kellett volna, hogy legyen... Beszéltem ügyvédekkel, bírókkal is és azt mondták mindannyian, hogy az érvényben levő törvények szerint a mi büntetésünk legfeljebb hat hónap lehetett volna. Föltételezés, szándék alapján nem lehet senkit elítélni. Rólunk pedig ezt legfeljebb csak feltételezhették, hiszen mi nem romboltunk, nem gyújtogattunk, nem veszélyeztettük senki életét.

P. F.: Én elmondanék még egy esetet, hogy még tisztább kép legyen a börtönről. Ott az ember csak akkor takarózik, ha van mivel. Nem adnak semmit sem alá, sem fölé. Csak a padló van. Nekem beküldtek egy pokrócot, de már november végén, decemberben. Nagyon átfáztam. Anyám behozott egy paplant is. A börtönfőnök erre azt mondta, ha a paplant akarom, akkor adjam vissza a pokrócot. Magyarázkodni próbáltam, hogy az egyiket alám, a másikat fölé

teszem majd. Erre azt kérdezte: "Mit akarsz?! Amerikát?! Angliát?!" és egy égtelent káromkodott... Anyám visszavitte a pokrócot.

K. I.: A vizsgálati fogság alatt volt még egy kellemetlen szokása az UDBÁ-nak. Minden este 9-10 órakor hatalmas dörömböléssel rontottak ránk, rugdosták a reteszt a vasajtókon és ordibáltak: "Felkelni!"... Az emberek álmosan felkászálódtak, azt sem tudták hamarjában, hogy mit is akarnak tőlük. Kérdezték, hogy ki miért van bent. Ordítottak: "Mi van, Trumant várjátok?" Gúnyolódtak is: "Mi van, nem találsz elég szépnek?"... Káromkodtak, átkozódtak... Éjfél után még egyszer ránkrontottak. Azt remélték, hogy majd egyesek, félálomukban elszólják magukat... Ez pszichikai kínzás volt. Amúgy is egész nap feszültségben voltunk, akkor még az éjszakánkat is tönkretették.

– Mi volt a hivatalos, bírósági vád, ami alapján Önöket elítélték?

K. I.: A vád nagyjából így hangzott: államellenes szervezetet alapítottunk Katolikus Ifjúság néven, azzal a céllal, hogy a rendszer ellen törjünk és megbuktassuk azt. A bizonyítékuk pedig az volt, hogy: kerestük más, erősebb szervezetek támogatását és volt egy piztolyunk (ami nem igaz!), tehát fegyveres szervezetet alapítottunk. Még mielőtt a bíróságra kerültünk volna, a feleségem fogadott egy jóhírvé ügyvédet. Egyszer sem beszélhettem vele. El is ítélték, de én nem beszélhettem az ügyvéddel. Július 2-án zártak be. Huszonkilenc napra rá, július 31-én született meg a fiam... Rettenetes dolog volt.

– Nem akarták elhinni, hogy nem ismerik egymást?

K. I.: Nem... Én azon csodálkoztam, hogy nem ítélték el azokkal együtt, akiket az első csoportban fogdostak össze. Ők mind sokkal többet kaptak: Zsadányi sógor 12 évet, Matuska 15 évet, a Góbor 20-at, az Utcai 20-at...

– Mindannyian ehhez hasonló vád alapján lettek elítélve?

K. I.: Mind, mint a Vidić szimpatizánsai. A Tóth tisztelendő úr elítélésének sem volt semmilyen törvényes alapja.

P. F.: Mi erről a témáról még csak nem is beszélgettünk a tisztelendővel, akik ennek az úgynevezett "csoportnak" a tagjai voltunk. Én és az atya a börtönben találkoztunk először... Ez az egész arra volt jó, hogy a papságot lejárassák és a fiatalságot megfélemlítsék... Én még azt is megkockáztatom, hogy nem általános államérdekről volt szó, hanem egy-egy helyi vezető személyes ügybuzgalmáról.

– A papság sarokba szorítása által a népet a karmaik között tudhatták?

K. I.: Keresték az alkalmakat... Vondrát miért ítelték el? Azért, mert vitte a sötét meg a kenyeret a járeki táborba. A rendszer célja az volt, hogy leszerelje az iskolázott, intelligens embereket, akik valamit árthatnának, ha másként nem, hát a propaganda által.

– Amikor szabadultak, nem érezték úgy, hogy büntetett előéletük eleve megpecsételi a jövőjüket?

P. F.: Dehogynem... Amikor kiszabadultam, rögtön bevonultam katónának. Októberben kellett volna leszerelnem. A mostohaapám jelezte augusztusban, hogy az anyámat bezárták. Szabadságot kértem és hazajöttem. Anyámat az UDBA zárta be, azzal vádolták, hogy Magyarországnak kémkedik... Erre pedig úgy került sor, hogy anyám pénzt adott kölcsön a lakónknak, aki adósságát nem volt képes törleszteni. Anyám nem adta oda a nálunk levő bútorát, mire az feljelentette. Még azt is besúgta, hogy a bátyám 1946-ban Magyarországra szökött... Anyámnak azt mondták, hogy engem lelőttek, mert megkíséreltem átszökni a határon. Akkor hatvan év körüli volt, ez a hír rettenetesen megviselte. Amikor hazaértem, behívtak az UDBÁ-ra és elmondták, hogy az anyám kém; ha azt akarom, hogy kiengedjék, akkor vállaltam el, hogy besúgó legyek... Nem vállaltam el, mégis kiengedték. Amikor leszereltem, rögtön állást kaptam a kábelgyárban, de mivel látták, hogy semmiképp sem tudnak nálam célt érni, hogy semmi hasznuk belőlem, úgy kirúgtak onnan, mint a huszonegy. Nem mondhatom, hogy különösebben bántam volna. Mindent kihasználtak. Az ember lelkébe tapostak bele. Irtózatos dolgokat csináltak.

K. I.: Az egész dolog egy tragédia. 1944 szeptemberében voltam be a katonának Zomborba. Onnan átkerültünk Mosorinba. Árkot ástunk. Amikor az oroszok bejöttek, gyalog mentünk Újvidékre, onnan Futakra, Hódságra, Apatinba, Pélmonostorra, majd következett Pécs, Dombóvár, Kaposvár, Székesfehérvár... Gyalog!... Közben otthon volt apám és másfél évvel fiatalabb öcsém, aki szintén levante segédoktató volt. Az öcsém nagyon agilisnak mutatkozott, beszervezték a hungarista mozgalomba. Mikor átkerültek Magyarországra, bedobták Kárpátaljára, felderítőnek. Ott fogságba esett, tíz évre elítélték és elvitték Szibériába. Kilenc évet töltött ott el, majd miután nemzetközi közbenjárásra a Szovjetunió megszűntette a fogolytáborokat, Románián keresztül jöttek volna haza. Miskolcnál még átlépheték a határt, de tovább nem engedték őket. Ott letelepedtek. Csak húsz kilométeres körzetben közlekedhettek. Öcsém ott meg is nősült és az építőipari vállalatban dolgozott nyugdíjbamenetelig. Én Ausztriában voltam magyar katona. Fogságba estem. Amikor 1945 augusztusában hoztak bennünket hazafelé, Celdömölkön találkoztam dr. Szarvas Vince temerini orvossal, akit előbből nagyon jól ismertem. Dolgoztam is nála, a zöld gyermekkartonokat vezettem. Láttam rajtam, hogy lázas vagyok... A fogolytábor egy nagy birtok területén volt, a cselédépületekben voltak elhelyezve a betegek (az orosz parancsnokság meg a kastélyban). Engem oda betett. Másnap-harmadnap már kutjabajom sem volt. Szóltam is a doktor úrnak, hogy mennék vissza... Az én egységemben volt vagy tizennyolcezer ember, mind fiatalok, katonák, akik fogságba kerültek. Rajtam kívül volt még három temerini. Mentem volna vissza a temeriniék közé. Azt mondja a doktor úr: "Nem mész te innen sehová. Majd ha én mondom, akkor mész ki innen." Rakosgattott, hogy ne tűnjek fel az orosz tiszteknek. Tizenkilenc napig tartott benn. Ennyi ideig csak nagyon súlyos betegek maradhattak ott... A többieket mind kivitték százasaival a Szovjetunióba... Azt mondták egyesek: "Mennek haza." "Ezek, haza? Száz embert négy golyószóros kísér!" Amikor 1945 augusztusában hazajöttem, volt mit látnom.

Az apámat 1944 novemberében elvitték azzal a többszáz temerinivel Péterváradra, majd Karlócára, egészen Indijáig. Onnan, mint ötven éven felülit, hazaengedték... Még ma sem ért haza... Apám elveszett, az öcsémről azt sem tudtuk, hogy él-e, hal-e, az egész család nagy szegénységbe került, hiszen nem volt kenyérkereső... Engem, a sok ismerősnek köszönhetően felvettek raktárosnak a szövetkezetbe. Az egyedüli cél a túlélés volt. Előtte huszonkét helyre adtam be a kérvényemet, de senki sem akart felvenni. A kérvényekbe köteles voltam beírni, hogy az apám elveszett és ők azt mindjárt úgy könyvelték el, hogy háborús bűnös volt. Hiába magyarázkodtam, teljes egészében tönkretették az egész családot. Volt egy barátom, aki a magyarok ideje alatt csendőr volt. A rendszerváltás után ráíjesztettek, megmondták neki, hogy mint háborús bűnös, nem sok jót várhat, hacsak nem hajlandó nekik dolgozni... Eljött hozzám egy alkalommal. Lefeküdtünk egy pokrócra, az udvari gyepre. Azt mondja: "Ugye, nem tudsz te valami kémelhárító tisztekről? Kellene egynek a címe." Még egyszer-kétszer eljött, de amikor látta, hogy tőlem aztán semmit sem tudhat meg, elmaradtak a látogatásai. Nagyon hívtak a tanítóképzőbe, hogy menjek továbbtanulni. Dehogyan megyek! – mondtam. Ennek a rendszernek nem leszek a kiszolgálója. Fiaitok voltunk. Teljesen derékba törték az életünket. Később is történtek elképesztő dolgok. Az egyik igazgatóm nagy pártember volt, a kommunizmus apostola. A vállalat két éves Zetor traktorokat vásárolt Csehszlovákiában. A vadászegyletből néhányan, meg a főnökök éjszakai nyúl vadászatra jártak a pótkocsis traktorokkal. Egyik kezükben a pálinka, a másikban meg a sonka... Egy alkalommal a traktorista a fék helyett a gázpedálra taposott. Befordultak az árokba. Szerencsére kiugrártak, úgyhogy senkinek nem esett baja, de a főtengely hátul eltört. Nem lehetett a dolgot eltusolni. Volt aki védte, volt aki támadta őket. Én azt mondtam: "Károsították a közvagyonot, térítsék meg a kárt." A főnököm a Központi Bizottság ülésén azt mondta, hogy amióta csak a vállalatban vagyok, állandóan rombolok... Mindenki tudta, hogy ez nem igaz, a pártomra álltak. Őt eltölték hat hónapra. De ez

az eset csak egy a sok közül. Örülök, hogy kihágásért soha nem voltam büntetve, pedig voltak nehéz napjaim.

P. F.: Amikor kidobtak a kábelgyárból, nem tudtam sehol munkát kapni. Dolgoztam kőműveseknél, kútásóknál... Útlevelet nem kaphattam... Rettenetes életem volt. Sorstársaink között volt olyan, aki teljesen az alkoholnak adta magát, de akadt olyan is, aki lelkileg teljesen tönkrement és most azért nem mer belépni a VMDK-ba, mert attól fél, hogy elveszik az útlevelet, ő pedig Magyarországra jár kezelésre. Sokan törtek össze testileg-lelkileg... Félelmet, depressziót adtak az emberek nyakába.

